DEN NORSKE ATLANTERHAVS KOMITE
THE NORWEGIAN ATLANTIC COMMITTEE

KORTINFO **3-2008**

KINESISKE PERSPEKTIVER PÅ UTENRIKS- OG SIKKERHETSPOLITIKK

Av: Tor Vidar Mykland

Kinas raske vekst kan gjøre landet til en ny supermakt. Hvor langt utviklingen vil gå er det ennå for tidlig å slå fast. Et viktig spørsmål i denne sammenheng er om det er hold i Kinas retorikk om fredelig vekst, og i hvilken grad Kina vil få militære kapabiliteter for å kunne ha evnen til å fysisk beskytte sine tunge utlandsinvesteringer, i for eksempel Afrika. Denne artikkelen vil forsøke å diskutere disse spørsmålene ved å blant annet peke på tradisjoner og særtrekk i kinesisk tankesett.

Noen basisfakta og et par historiske knagger vil gjøre det lettere å forstå Kinas perspektiver på og beveggrunner for deres sikkerhetspolitiske utfordringer og utenrikspolitikk. Kina er en av de eldste sivilisasjonene og verdens mest folkerike land med et territorium tilnærmet like stort som USA (9,3 millioner kvadratkilometer). Avstanden mellom det nordligste og sørligste punkt i Kina tilsvarer omtrent strekningen Moskva til Khartoum i Sudan både i distanse og breddegrader, mens et fly fra Taiwan til Oslo fortsatt vil befinne seg i kinesisk luftrom når halve flytiden er unnagjort. I motsetning til USA, som grenser til ett land i nord og ett i sør, deler Kina grenser med 14 land, samt maritime grenser med 7. Befolkningsmessig har Kina historisk sett hatt omtrent 20 prosent av verdens befolkning, og 540 millioner i 1949 er blitt til 1,3–1,4 milliarder i dag. Også økonomisk er Kina i ferd med å gjenfinne sin historiske status, og historiske beregninger fra OECD antyder størrelsesforhold og viser denne dynamikken. Kinas økonomi målt i BNP utgjorde 1/3 av verdens økonomi på begynnelsen av 1800-tallet, men var nede i 5 prosent i 1949. OECDs beregninger antyder at om dagens vekst fortsetter er Kinas økonomi om få tiår forbi USA og vil stabilisere seg på omtrent 20–25 prosent.

Qin-dynastiet – etablert i år 221 fvt av keiser Qin Shihuang – regnes som den første samling av Kina. Kanskje det viktigste han gjorde for ettertiden var å standardisere skriftspråk, vektenheter og myntenheter over hele territoriet. Dette har helt frem til i dag bidratt sterkt til å sementere følelsen av felles tilhørighet og kultur, trass harde innbyrdes kamper og utallige kriger gjennom flere dynastiske sykluser. Det historiske skillet mellom Øst og Vest oppstod da en innadvendt og fremskrittslammet sivilisasjon opphengt i fortidens konfutsianske riter, herjet av innbyrdes kamper og korrupsjon, ble knust av Vestens kanonbåter og et vestlig/japansk/russisk imperialistisk inntog på 1800-tallet. Kinas verdensbilde og selvtillitt fikk en brutal knekk, og århundret etter starten av den første opiumskrigen i 1839 frem til 1949 kalles i Kina for ”100 år med nasjonal ydmykelse”. Det var to ikke bare vidt forskjellige kulturer, men også verdenssystemer som brakte sammen, hhv det sinosentriske verdenssystem versus det moderne statssystemet. I det sinosentriske system var det gjeldende dynastis keiser bindeledd mellom himmelen og jorden, styrte over ”alt under himmelen” på ”mandat fra himmelen”, mens andre staters overhoder aller nådigst kunne betegnes som konger, som naturligvis var hierarkisk underlegne keiseren. Graden av barbari økte proporsjonalt med avstand fra universets senter, keiserstolen.

Dagens folkelige versjoner av landets navn er et godt bilde på den historiske ballasten Kina tar med seg. ”Midtens Rike” blir benyttet utenfor Kina av mange av landene i den tidligere sinosentriske innflytelsessfæren, for eksempel Vietnam og Japan, og kan stå som et symbol på fordums stor-

het og drømmer om morgendagens Kina. Vår versjon, Kina/China, er på sin side antageligvis hentet fra det ovennevnte Qin-dynastiet. Uansett, når vi i dag ser fremover, er det viktig å ta innover seg at Kina har en helt annen historisk og kulturell bakgrunn enn Vesten.

Hvis vi går over til dagens sikkerhetspolitiske tenkning i Kina, ser vi at fokus har beveget seg fra tradisjonell territoriell sikkerhet til økonomisk sikkerhet. Sikkerhetsbegrepet i Kina har også gradvis blitt utvidet fra å gjelde kun staten til individuell (økonomisk) sikkerhet og dels regional og global sikkerhet. Kineserne legger også større vekt på at dagens sikkerhetspolitiske hovedutfordringer er interne: fattigdom, indre uro, opprør i periferien og potensielle uroligheter dersom den økonomiske utviklingen skulle reverseres. På sitt vis er dette lett å forstå, da Kina har vært plaget med noen av historiens blodigste borgerkriger. På grunn av landets størrelse vil et Kina i kaos kunne medføre menneskelige katastrofer av uante dimensjoner. Økonomisk vekst, utvikling og stabilitet sees på som de viktigste virkemidlene for å motvirke disse farene. Hva så med den ytre sikkerheten? Vil et sterkere og selvbevisst Kina på sikt bli en global makt på linje med USA, med evnen til å påvirke hele kloden ikke bare økonomisk, men også militært? Eller kan vi stole på Beijings gjentatte forsikringer om at Kina ønsker fredelig vekst?

Bærebjelken i landets utenrikspolitikk har siden 1953–54 vært de såkalte fem prinsippene for fredelig sameksistens: 1) Gjensidig respekt for territoriell integritet og suverenitet; 2) gjensidig ikke-aggressivitet; 3) ikke-innblanding i andre staters indre anliggende; 4) likhet og søken om gjensidig gevinst; 5) fredelig sameksistens. Dagens retorikk om fredelig sameksistens har med andre ord lange tradisjoner. Rent praktisk betyr disse prinsippene at Kina ser seg frabedt utlandsk innblanding i egne anliggender, og ut fra samme prinsipp blander Kina seg heller ikke inn i andre lands anliggender. Dette har vært spesielt aktuelt i forbindelse med vestlig kritikk mot Kinas politikk overfor Sudan og Myanmar. Kinas ikke-innblandingsprinsipp kan naturligvis sees i lys av landets egen historiske erfaring med vestlig/japansk imperialisme, samt med Tibet, Xinjiang og Taiwan. Men det er også en læresetning i gammel konfutsiansk filosofi som bør trekkes frem, nemlig "gjør ikke mot andre det du ikke vil at andre skal gjøre mot deg". Vestens gylne regel sier som kjent: "Gjør mot andre det du vil at andre skal gjøre mot deg". Mens den gylne regel altså er et direkte moralsk imperativ om å hjelpe andre, er Konfutses læresetning mer en rettesnor om ikke å blande seg bort i andres saker.

Forskjellen på Kinas og Vestens tilnærming til FN, suverenitet og intervensjon er dekkende i så måte. Kina har gått sterkt imot mye av den vestlige utenrikspolitikken etter Den kalde krigen, spesielt intervensjoner med bakgrunn i brudd på menneskerettigheter og intervensjoner som har foregått uten mandat fra FN. I FNs Sikkerhetsråd er Kina blitt en mer aktiv aktør, og den foretrukne fremgangsmåte i kontroversielle saker har glidd fra å avstå fra stemmegivning til aktivt å delta, inkludert nedleggelser av veto. Dette skjedde senest i juli 2008, da Kina sammen med Russland la ned veto mot en resolusjon som åpnet for sanksjoner mot Zimbabwe. Kinas retorikk og forståelse av suverenitet ligger imidlertid svært nær ordlyden i, samt den opprinnelige intensjonen til, FN-traktatens kapittel 7, hvor Sikkerhetsrådet kan sanksjonere bruk av makt for å gjenopprette fred. Beijings begrunnelse for sitt veto var at den interne situasjonen i Zimbabwe ikke utgjorde en trussel mot regional eller internasjonal fred. Kinas linje er således at diplomati og dialog skal løse problemer, ikke intervensjoner og sanksjoner. "Moralsk plikt til inngripen" og "failed states" godtas ikke som gyldig argument for å intervenere i en selvstendig stats indre anliggender så lenge situasjonen ikke truer regional eller internasjonal sikkerhet. Med Tibet, Xinjiang og Taiwan friskt i minne er det med andre ord for Kinas del mye man ikke vil at andre skal gjøre mot en selv.

Den viktigste enkeltsaken som setter rammebetingelser for Kinas ytre sikkerhet er naturligvis den uløste Taiwan-konflikten, der USA og potensielt Japan kan trekkes med. Kort oppsummert er både Folkerepublikken Kina (Kina) og Republikken Kina på Taiwan (Taiwan) offisielt enig i at Taiwan er en kinesisk provins, jf "ett-Kina prinsippet".

Den tradisjonelle konflikten har knyttet seg til hvilket Kina Taiwan er en del av, dvs. hvilket Kina som er det legitime Kina i henhold til internasjonal lov. I takt med at Beijing har vunnet denne diplomatiske dragkampen, har Taiwan gjennomgått en demokratisering. Dette har blant annet vært med å bidra til at det har vokst frem en egen separat identitet på Taiwan som ønsker de jure selvstendighet for øya som Republikken Taiwan. Kina har gjentatte ganger sagt at de er villig til å gå til krig for å forhindre dette, mens USA hele tiden har gjort det klart at landet motsetter seg at noen av partene tar det første steget som bryter med dagens status quo, samtidig uten å si klart hva de vil gjøre hvis konflikt bryter ut. Det er ennå for tidlig å spå hvilken vei Taiwan vil gå, men konflikten vil prege Kinas sikkerhetspolitikk inntil den er løst, og den har som vi skal se også satt sine spor i Kinas militære prioriteringer.

Militærteknologisk ligger Kina i dag milevis bak USA. Flere vestlige observatører, blant annet David Shambaugh, påpeker at den første Gulf-krigens billedgjøring av Revolution in Military Affairs satte en solid støkk i kinesiske militære ledere. Videre kan Kinas kjernefysiske gjengjeldelsesevne kun sies å være akkurat stor nok til å virke avskrekkende. Kina har heller ingen hangarskipgruppe eller marine som er i stand til å projektere makt i nevneverdig grad. Det er også delte meninger om noe slikt vil komme i umiddelbar fremtid, selv om partisekretær Hu Jintao i en mye omtalt tale har sagt at Kina har en historisk oppgave i å bygge en havgående marine ("blue water navy"). Kina har imidlertid gjennomført en bevisst strategisk satsning på visse områder, for eksempel u-båter, mellomdistanseraketter rettet mot Taiwan, anti-satellitt våpen og anti-hangarskip våpen. Det er relativt åpenlyst at denne satsningen er beregnet på et konfliktscenario rundt nettopp Taiwan, hvor målet for Kina er å gjøre den potensielle kostnaden ved amerikansk innblanding i en konflikt så høy at selv et mye sterkere USA vil tenke seg om to ganger.

Landets militære styrker har blitt omstrukturert i form av styrkereduksjon, teknologisering og digitalisering, men to ting henger igjen: Folkets frigjøringshær er fortsatt underlagt Kinas Kommunistparti – ikke staten – og Kina har fortsatt verdens største stående hær. Dette henger imidlertid også sammen med at militæret, spesielt ved Folkets væpnede politi, spiller en viktig rolle i Kina for å opprettholde landets indre sikkerhet (og Partiets fortsatte kontroll). Spesielt dreier det seg om Xinjiang og Tibet, samt at militæret kan bli satt inn som ordensmakt ved store uroligheter. Jordskjelvet i mai 2008 i Sichuan viser oss også hvilken viktig rolle militæret spiller i naturkatastrofer som jevnlig rammer Kina.
Kinas militærbudsjett har hatt kraftige prosentvise økninger de siste årene. Beijing påpeker at økningen i forsvarsbudsjettet på 17 prosent først og fremst går til å bedre de sosiale rettighetene til militært personell, samt å hindre at Kina blir liggende for langt etter i militærteknologisk utvikling. Økningen er også mindre i absolutte tall enn USAs økning i sitt forsvarsbudsjett. Men så kraftige hopp i militærutgiftene fører naturligvis til at naboland og resten av verden spør seg om retorikken om peaceful rise bare er tomt prat. Tross store budsjettøkninger er det imidlertid dyp usikkerhet om Kina noen gang vil ta igjen og gå forbi USA militært, og om partiets ledere i det hele tatt har interesse av dette. Kina kan derimot bli en god nummer to, som også vil inneha evnen til regional og dels global styrkeprojeksjon, og som andre land vil oppfatte som en supermakt. Kina er bevisst sin potensielle rolle som supermakt, og vil til forskjell fra Sovjetunionen basere dette på et solid økonomisk fundament.

Kanskje kan vi trekke frem kinesisk historie for å vurdere om Kina vil gå ut militært eller ikke? I det store og hele har Kina vært en siviliserende makt, hvor kun de som har blitt funnet verdige, har fått lov til å ta del i den kinesiske sivilisasjonens kultur og verdier. Logikken bak Den kinesiske mur var å holde barbarene ute. Kamper har tidvis vært brutale for å konsolidere og utvide eget territorium, noe keiser Qin eksemplifiserte til fulle, men vi har ikke historiske eksempler på at kineserne har projektert militær makt til andre sivilisasjoner utenfor den gamle sinosentriske innflytelsessfæren (som inkluderte blant annet Vietnam, Korea og Tibet). Det mongolske Yuan-dynastiet og Djengis Khan holdes utenfor i denne sammenheng, mens

B
NORGE
DISTRIBUERT AV POSTEN NORGE
P.P.
Returadresse:
Den Norske Atlanterhavskomité
Fr. Nansens pl. 8
0160 Oslo

Folkerepublikkens grensekriger i nyere tid med blant annet India, Sovjetunionen og Vietnam ikke dreide seg om kinesisk territoriell ekspansjon. Kina må tilbake til Ming-dynastiet og de gigantiske keiserlige oppdagelses- og tributtferdene ledet av admiral Zheng He til blant annet Afrika rundt år 1420, ca 70 år før Vasco da Gama seilte rundt Afrika, for å finne spor av kinesisk maritim overlegenhet. Dette var imidlertid en overlegenhet i form av diplomati og handel. Historien gir med andre ord en pekepinn på at kineserne ikke vil gå ut militært.

I dag er det ingen tvil om at Kina spiller en stadig viktigere rolle internasjonalt og stadig oftere fremstår som en medaktør i den globale orden som tar sin del av ansvaret. For Kinas del vil imidlertid det å være en ansvarlig medaktør i det internasjonale samfunn ikke nødvendigvis være ensbetydende med å spille på lag med Vesten. Tilsynelatende er hovedmålet for Beijing å bidra til den freden som skal sikre landet fortsatt økonomisk vekst. Skulle nåværende utvikling fortsette, er det rimelig sikkert at Kina fortsatt vil gjøre alt for å gjenvinne den status de mener seg fortjent til, nemlig som verdens største (og mest avanserte) økonomi. I det minste for artikkelforfatterens del virker det mer sannsynlig at dette skjer ved at flere kinesiske bedrifter, kapital, produkter, studenter, arbeidere og turister strømmer ut fra Midtens Rike enn at Kina bygger hangarskip tiltenkt for å hamle opp med USA eller at landet setter militærmakt bak sine krav i Afrika, noe enkelte vestlige avisoverskrifter kan gi inntrykk av.

Artikkelen er skrevet av Tor Vidar Mykland, forsker ved Institutt for forsvarsstudier. Artikkelen reflekterer forfatterens egne synspunkter.

This publication is printed with the financial support of NATO PDD

www.heglandtrykk.no

Om Kortinfo fra DNAK

I denne publikasjonsserien utgir DNAK tekster for å fange opp aktuelle temaer i kortfattet form.
Hovedvekten av temaene vil ligge på forsvars- og utenrikspolitikk i det atlantiske området.

Redaktør: Ida Dommersnes
ISSN: 1502-6361